

ภาษาบาลี ๑ คำ คติธรรมประจำสัปดาห์

“ปฏิฆ — ความกระทบกระทั่งแห่งจิต”

“ปฏิฆ” อ่านแบบภาษาบาลีว่า ปะ - ตี - คะ แปลว่า ความกระทบกระทั่งแห่งจิต เป็นความไม่พอใจ เป็นอีกคำหนึ่งที่แสดงถึงความเป็นไปของโทสะ ซึ่งเป็นความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ ไม่พอใจ ว่าโดยสภาพธรรมแล้ว ก็คือ โทสเจตสิก ซึ่งเป็นอกุศลเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตที่เป็นอกุศลประเภทที่มีโทสะเกิดร่วมด้วยเท่านั้น ความกระทบกระทั่งแห่งจิตนั้น เป็นสภาพธรรมที่มีจริง ๆ เกิดขึ้นจริง ๆ ตามการสะสมของแต่ละบุคคล และมีหลายระดับตั้งแต่ขึ้นเพียงเล็กน้อยจนถึงมีกำลังกล้า สามารถประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่นได้ ผู้ถูกความโกรธครอบงำแม้แต่ผู้มีพระคุณก็ยังประทุษร้ายได้ ด้วยกำลังของความโกรธ ซึ่งจะประมาณความโกรธไม่ได้เลยทีเดียว เพราะความโกรธที่มีมากและมีกำลัง ก็มาจากความโกรธที่ละเล็กที่ละน้อย พระธรรมเท่านั้นที่จะเป็นเครื่องเตือนให้ได้เข้าใจถูก เห็นถูก และเห็นโทษเห็นภัยของอกุศลธรรมตามความเป็นจริง

ข้อความในปรมัตถโชติกา อรรถกถาพระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต
สัมมาปริพพาขณียสูตร แสดงถึงความเป็นจริงของปฏิฆะไว้ว่า

บทว่า ปฏิฆํ ได้แก่ ความกระทบกระทั่ง ท่านอธิบายว่า ความกระทบกระทั่งทางจิต.

บทว่า ปฏิฆํ นี้เป็นวิเสสนะ (คำอธิบาย, คำขยาย) ของโทสะ.

ข้อความในอัฐฐสาสนี อรรถกถาพระอภิธรรมปิฎก ธรรมสังคณี แสดงถึงความเป็นจริงของปฏิฆะ ไว้ว่า

สภาวะที่ชื่อว่า ปฏิฆะ เพราะอรรถว่า ย่อมกระทบในอารมณ์โดยภาวะที่ไม่พอใจ.

อกุศลจิตที่สัมปยุตต์ (ประกอบ) ด้วยปฏิฆะนั้น ชื่อว่า ปฏิฆสัมปยุตต์.

พระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง แสดงถึงสิ่งที่มีจริง ๆ เพื่อความเข้าใจถูกเห็นถูกในสิ่งที่มีจริง ตรงตามความเป็นจริงว่าทุกสิ่งเป็นธรรม ไม่ใช่เรา ไม่ใช่สัตว์ ไม่ใช่บุคคล ไม่ใช่ตัวตน หรือไม่ใช่สิ่งหนึ่งสิ่งใด สิ่งที่มีจริง ๆ เป็นธรรม ไม่ว่าจะกล่าวถึงเรื่องใด ล้วนแล้วย่อมไม่พ้นไปจากธรรม แม้แต่ในเรื่องของความกระทบกระทั่งแห่งจิต หรือความโกรธความไม่พอใจ ก็เป็นธรรม เพราะมีจริง ๆ เกิดขึ้นเป็นไปตามเหตุปัจจัย ลักษณะของความโกรธก็คือ ขุ่นเคือง คุร้าย กระสับกระส่าย ไม่สงบ เกิดขึ้นเมื่อใด ไม่สบายใจเมื่อนั้น เนื่องจากเวทนา (ความรู้สึก) ที่เกิดร่วมกับความโกรธ มีเพียงหนึ่งเดียว คือโทมนัสเวทนา ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เป็นทุกข์ใจเท่านั้น

ปกติในชีวิตประจำวัน แต่ละบุคคลล้วนมีอกุศลมากด้วยกันทั้งนั้น ทั้งความติดข้องยินดีพอใจ ความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ ความไม่พอใจ ความตระหนี่ ความริษยา ความไม่รู้ เป็นต้น แต่ถ้า

ถึงกับที่จะต้องล่งออกมาเป็นทุจจริตกรรมประการต่างๆ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนแก่ผู้อื่นนั้น ขณะนั้น แสดงให้เห็นถึงกำลังของกิเลสว่ามีมากทีเดียว

การที่บุคคลมีความประพฤติไม่ดีต่างๆ ประทุษร้ายเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนในลักษณะต่างๆ นั้น แท้ที่จริง ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัวตนเลย แต่เป็นเพราะกิเลสซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต ที่มีกำลังเกิดขึ้นทำกิจหน้าที่เท่านั้น จึงเรียกไปว่าเป็นบุคคลผู้มีความประพฤติไม่ดี เมื่อพบเห็นหรือ ได้ทราบถึงความเป็นไปของบุคคลผู้ประพฤติไม่ดีเช่นนี้ จึงไม่ควรที่จะเพิ่มกิเลสให้กับตนเองด้วยการ ผูกโกรธเขา เพราะขณะที่เราโกรธเขาก็เป็นอกุศลของเราเอง ควรที่เราจะได้พิจารณาอย่างยั้งคือ เคยโกรธใคร เคยเกลียดใคร คนนั้นไม่ติดตามเราไปในภพหน้า แต่ความโกรธของเราติดตาม ไปสะสมอยู่ในจิต เป็นโทษสำหรับตนเองเท่านั้น

ตามความเป็นจริงแล้ว ไม่มีบุคคลผู้ควรโกรธ เห็นได้จากไม่มีคำสอนในทางพระพุทธศาสนา แม้แต่บทเดียวที่สอนให้โกรธ สอนให้โกรธตอบ หรือสอนให้เป็นอกุศลแม้จะเล็กน้อย มีแต่คำสอนที่เป็นไปเพื่อความเจริญขึ้นของกุศลธรรมประการต่างๆ ขัดเกลากิเลสซึ่งเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิต จนกว่าจะสามารถดับได้จนหมดสิ้น

ถ้าไม่เห็นโทษของกิเลสทั้งหลาย มีความโกรธ ความขุ่นเคืองใจ เป็นต้น แล้วไม่ขัดเกลา ไม่ละคลายด้วยความเข้าใจพระธรรม นับวันก็มีแต่จะพอกพูนอกุศลให้มากขึ้น เป็นเหมือน ทุกๆ ชาติที่ผ่านมา ซึ่งจะประมาทไม่ได้เลยทีเดียว เพราะกว่าจะไปถึงการดับกิเลสตามลำดับ ขึ้นนั้น กุศลธรรมทั้งหลายต้องเจริญขึ้น และต้องได้ฟังพระธรรมที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงแสดงคุณของพระธรรมนี้เอง จะเป็นเครื่องอุปการะเกื้อกูลให้ชีวิตเป็นไปในทางที่เป็นกุศล มั่นคงยิ่งขึ้น

และประการที่สำคัญ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงว่า ผู้มีปัญญาเท่านั้นย่อมเป็นผู้อดทนต่อ ความเสียหายที่ผู้อื่นกระทำกับตนได้ ไม่ว่าจะเป็นในลักษณะใด น้อยหรือมากเพียงใดก็ตาม แต่ในทาง ตรงกันข้าม ผู้ไม่มีปัญญาย่อมไม่อดทนต่อความเสียหายที่ผู้อื่นกระทำกับตน แต่จะโกรธตอบ ทำร้ายตอบด้วยวิธีการต่างๆ ความเสียหายที่ผู้อื่นกระทำกับผู้มีปัญญา ย่อมทำให้ท่านเป็นผู้มีความ อดทนมากขึ้น แต่คนที่ไม่มีความรู้เมื่อผู้อื่นทำความเสียหายให้ ย่อมเพิ่มความโกรธมากขึ้น สะสม อกุศลเพิ่มขึ้นซึ่งไม่เป็นประโยชน์เลยแม้แต่น้อย นี่ก็เป็นความต่างที่เห็นได้ชัดระหว่างผู้ที่มีปัญญา กับผู้ที่ไม่มีความรู้ เพราะฉะนั้น ปัญญา จึงเป็นสภาพธรรมที่ประเสริฐที่สุดในชีวิต ประเสริฐกว่าทรัพย์ ภายนอกอย่างเทียบกันไม่ได้ เพราะทรัพย์ภายนอก เช่น แก้ว แหวน เงิน ทอง บางครั้งบางครั้งว ก็ทำให้เกิดทุกข์ เดือดร้อน นานาซึ่งภัยอันตรายมากมาย แต่ปัญญานานาซึ่งคุณประโยชน์แก่ชีวิต อย่างเดียว ไม่นำความทุกข์ความเดือดร้อนใดๆ มาให้เลย แล้วปัญญาจะเกิดขึ้นได้อย่างไร ก็ต้องมีเหตุที่จะทำให้ปัญญาเกิดขึ้น เมื่อเป็นเช่นนี้ จึงควรอย่างยิ่งที่จะได้ฟังพระธรรม ศึกษาพระธรรมที่ พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดง ซึ่งจะเป็นไปเพื่อความเจริญขึ้นแห่งปัญญาอย่างแท้จริง และกุศลธรรม ประการอื่นๆ ก็จักเจริญขึ้นคล้อยตามปัญญาที่เจริญขึ้นด้วย เพราะฉะนั้นแล้ว ชีวิตที่เหลืออยู่นี้

ก็ควรที่จะเป็นไปเพื่อการอบรมเจริญปัญญา พร้อมกับสะสมความดีประการต่างๆ ในชีวิตประจำวัน
สะสมเป็นที่พึ่งต่อไป.

ชมรมบ้านธัมมะ มศพ. : www.dhammahomefellowship.com, โทร. ๐๘๑-๘๓๒๐๕๗๗